

บทที่ ๒

หลักหิริโอตตปปะและหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในการจัดเก็บภาษีอากร ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงหลักของหิริ โอตตปปะและหลักธรรมที่เกี่ยวข้องรวมถึงขั้นตอนของการจัดเก็บภาษีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่ามีความหมาย ความสำคัญเป็นมาอย่างไร ดังนี้

๒.๑ หลักหิริโอตตปปะ

หิริ โอตตปปะ คือ ธรรมฝ่ายขาว ๒ ประการ^๑ หิริ ได้แก่ ความละอาย โอตตปปะ ได้แก่ ความกลัวบาป

ในอรรถกถาเทวธรรมชาดกว่าด้วยธรรมของเทวดา^๒ ได้กล่าวถึง คำว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยหิริและโอตตปปะ (หิริ โอตตปฺปสมฺปนฺนา) คือ ผู้ประกอบด้วยความละอายและความเกรงกลัวบรรดาหิริและโอตตปปะนั้น ชื่อว่า หิริ เพราะอรรถว่า ละอายต่อกายทุจริต เป็นต้น คำว่า หิรินี้ เป็นชื่อความละอาย ชื่อว่าโอตตปปะ เพราะอรรถว่า เกรงกลัวต่อกายทุจริต เป็นต้น คำว่า โอตตปปะ เป็นชื่อความหวาดเสียวต่อบาป บรรดาหิริและโอตตปปะ หิริมีอารมณ์ภายในเป็นสมุฏฐาน โอตตปปะ มีอารมณ์ภายนอกเป็นสมุฏฐาน หิริมีตนเป็นใหญ่ โอตตปปะมีชาวโลกเป็นใหญ่หิริมีความละอายเป็นสภาวะตั้งมั่น โอตตปปะมีความกลัวเป็นสภาวะตั้งมั่น หิริมีความขำเกรงเป็นลักษณะ โอตตปปะมีกลัวโทษและเห็นภัยเป็นลักษณะหิริโอตตปปะ มีความสำคัญกับการจัดเก็บภาษีเป็นอย่างมาก เพราะผู้มีหน้าที่จัดเก็บภาษี เป็นผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับเงินเป็นจำนวนมาก อาจเกิดความโลภอยากได้เงินหลวงมาเป็นของตน ผู้ที่หน้าที่จัดเก็บภาษี ควรนำหลักหิริโอตตปปะมาเป็น

^๑อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘/๖๓.

^๒พ.ุ.ชา.อ. (ไทย) ๑/๖/๑๕๖-๑๕๘.

สละยั้งเหนี่ยวจิตใจ ควบคุมความประพฤติ เดือนสติของตน ไม่ให้ประพฤติก้าว ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ปฏิบัติมันในศีลธรรมอันดีงาม

หิริ โอตตปปะ ถือว่าเป็นโลกपालธรรม ซึ่งหมายถึง ธรรมที่รักษาคุ้มครองโลกทำให้หมู่สัตว์ (รวมทั้งมนุษย์) อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขตามสมควร นอกจากจะเรียกว่าเป็นโลกपालธรรมแล้วยังเรียกว่าเป็นเทวธรรม ซึ่งหมายถึง ธรรมที่สร้างคนให้เป็นเทพบุตรเทพธิดา ด้วยร่างกายที่เป็นมนุษย์นั่นเอง

หลักหิริ โอตตปปะ เป็นหลักธรรมที่ทุกคนจะต้องยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อคุ้มครองคนให้ปราศจากอกุศลมูล ที่จะเป็นมูลเหตุให้กระทำความชั่ว ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ถือว่าเป็นโลกपालธรรม ซึ่งหมายถึง ธรรมที่รักษาคุ้มครองโลก ทำให้หมู่สัตว์และมนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข นอกจากจะเรียกว่า เป็นโลกपालธรรมแล้วยังเรียกว่า เป็นเทวธรรม ซึ่งหมายถึง ธรรมที่สร้างคนให้เป็นผู้ประเสริฐเป็นเทพบุตรเทพธิดาต่างๆ ที่ยังมีร่างกายเป็นมนุษย์อยู่นั่นเอง คนที่มีหิริ โอตตปปะ จะเป็นคนที่มีสติเตือนตนอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะทำการใดๆ อยู่ก็ตาม ย่อมจะไม่ทำชั่วด้วยประการทั้งปวงได้แก่ ธรรมฝ่ายขาว ๒ ประการ” คือ

๑. หิริ ความอายบาป

๒. โอตตปปะ ความกลัวบาป

หลักธรรม ๒ ประการนี้ อธิบายความหมายได้ ดังนี้

๑. หิริ คือ ความอายบาป เป็นความรังเกียจการกระทำความชั่วทั้งปวง ไม่อยากทำความชั่ว หรือเห็นคนอื่นทำความชั่ว เหตุที่ทำให้เกิดหิริ มีดังนี้

ก. คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ เราได้เกิดมาเป็นมนุษย์ถือว่าเราเป็นคนมีบุญ เราจะไปสร้างบาปกรรมประพฤติดีศีลธรรมไปทำไม เช่น ไปลักทรัพย์ของคนอื่นเอามาเป็นของตนทำไม ไปประพฤติดีบุตรภรรยาคนอื่นทำไม ไปเบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่นทำไม เมื่อคิดถึงโทษของการผิดศีล หิริก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป

^๑อง.ดิก. (ไทย) ๒๓/๘/๖๓.

ข. คำนึงถึงอายุ เช่น เรามีอายุมากถึงขนาดนี้แล้ว เราจะมัวกินเหล้า เล่นการพนัน ทำตัวเป็นอันธพาลอยู่ได้อย่างไร อายุเด็กรุ่นลูกรุ่นหลาน เราควรจะกลับตัวกลับใจ ประพฤติตนเป็นคนดี เป็นตัวอย่างแก่เด็กรุ่นลูกรุ่นหลานดีกว่า เมื่อคิดถึงอายุ หิริก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป

ค. คำนึงถึงความดีที่เคยทำ เช่น เราเคยบวชเป็นพระได้ศึกษาธรรมซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาก อบรมสั่งสอนคนมาก็มาก เมื่อสึกจากพระมาแล้วก็ได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้นำชุมชน เมื่อคิดถึงความดีของตนที่เคยทำมา หิริก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป

ง. คำนึงถึงความเป็นพหูสูต เช่น เราเป็นครูสอนคนมาก็มาก รู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว รู้สารพัดที่จะรู้ มีลูกศิษย์อยู่ทั่วประเทศ ลูกศิษย์ของเราก็มีตำแหน่งหน้าที่การงานใหญ่โต เมื่อคิดได้แบบนี้แล้ว หิริก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป

จ. คำนึงถึงพระศาสดา เช่น ระลึกถึงคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เราเองก็เป็นบริษัท ๑ ในบริษัท ๔ พระพุทธองค์ท่านทรงสู้ทนต่อความเหนื่อยยากอบรมสั่งสอนพวกเราต่อๆ กันมาเราจะละเลยคำสอนของพระองค์ ไปทำความชั่วได้อย่างไร เมื่อคิดถึงพระคุณของพระองค์ หิริก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป

ฉ. คำนึงถึงครูอาจารย์ สถานศึกษา ครูอาจารย์ผู้อบรมสั่งสอนให้เรามีความรู้หางานทำได้ มีตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดีมีชื่อเสียงในสังคม ชื่อเสียงสถาบันของเราก็โด่งดังเป็นที่ยกย่องสรรเสริญในวงสังคมทั่วไป แล้วเราจะมาทำชั่วได้อย่างไร เมื่อคิดถึงครูอาจารย์ สถาบัน หิริก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป

จากหลักธรรมข้อหิรินี้ นับว่าเป็นเครื่องมือคอยคุ้มครอง กาย วาจา ใจ ของคนให้ขาวสะอาด เพื่อให้ปราศจากอกุศลที่จะเป็นเหตุทำให้จิตใจขุ่นมัว เสรีาหมอง เปรี้ยวหมอง ประกอบกรรมชั่ว คือ การทำผิดศีล ผิดกฎหมาย ผิดระเบียบข้อบังคับของบ้านเมือง คือ หลักหิริ เป็นความละอายต่อการทำชั่วทั้งปวง จึงไม่ยอมทำบาป

๒. โอตตัปปะ คือ ความกลัวบาป เป็นความรู้สึกกลัว กลัวว่าเมื่อทำไปแล้วจะเป็นบาป การที่คนเราไม่ทำชั่ว ไม่ทำผิดกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับของสังคม ก็จะไม่ถูกลงโทษราชทัณฑ์ หรือถูกติเตียนจากผู้อื่น เหตุที่ทำให้เกิดโอตตัปปะ มีดังนี้

ก. กลัวคนอื่นติเตียน ในความประพฤติที่ไม่ถูกต้อง เช่น เราไปลักขโมยของผู้อื่นมาเป็นของตน ประพฤติผิดระเบียบข้อบังคับของสังคม หรือไม่เคารพกติกาขององค์กร ถ้าหากคนอื่นรู้เข้า พวกเขาคงจะเอาไปพูดกันทั่ว เมื่อกลัวผู้อื่นติเตียน โอดตปปะ ก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป

ข. กลัวการถูกลงโทษ เมื่อมองเห็นภัยจะมาถึงตัว ก็คิดว่าอย่าทำดีกว่า ถ้าหากเราทุจริตต่อหน้าที่การงาน รับสินบน ปลอมแปลงเอกสาร ถ้าหากบาปกรรมตามทัน ถูกเจ้าหน้าที่ตรวจสอบพบการกระทำความผิดของตน มีหวังถูกแจ้งความดำเนินคดีแน่นอน เราจะต้องติดคุกต่อนแก่ เมื่อกลัวถูกลงโทษ โอดตปปะ ก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป

ค. กลัวการเกิดในทุกข์ เช่น เมื่อเราไปเบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่น พุศฺเทจทำให้คนอื่นเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน คิมฺสุราเป็นนิจ หรือไปลักขโมยของผู้อื่นมาเป็นของตน เมื่อกลัวว่าถ้าหากตายไปแล้วจะไปเกิดเป็นสัตว์นรกเปรต อสุรกาย เมื่อกลัวว่าจะต้องไปเกิดในทุกข์ โอดตปปะ ก็เกิดขึ้น จึงไม่ยอมทำบาป^๔

จากหลักธรรมข้อโอดตปปะนี้ มีความสำคัญกับมนุษย์ทุกคน ถ้าหากคนเราทุกคนมีความเกรงกลัวต่อบาปหรือเกรงกลัวต่อการกระทำในสิ่งที่ชั่ว และไม่กระทำความชั่วอันเป็นเหตุให้คนอื่นหรือสัตว์อื่นเดือดร้อน จากการกระทำของตน ก็จะทำให้สังคมนั้นๆ มีแต่ความสงบสุข ทำให้สังคมนั้นๆ น่าอยู่ เพราะมีโอดตปปะ ความกลัวบาปเป็นเครื่องคุ้มครองจิตใจ จึงไม่ยอมทำบาป

๒.๑.๑ ขั้นตอนในการจัดเก็บภาษีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

การจัดเก็บภาษีในสมัยเมื่อครั้งพระพุทธองค์ยังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ พระราชาจะเป็นผู้กำหนดเขตและขั้นตอนวิธีการจัดเก็บภาษีด้วยพระองค์เอง เช่น ทางช่องเขาขาดบ้าง ที่ทำนน้ำบ้าง ที่ประตูเข้าหมู่บ้านบ้าง สถานที่จัดเก็บภาษีนั้น เรียกว่า “ด่านภาษี” พระราชาจะเป็นผู้แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ไปประจำอยู่ที่ด่านนั้นๆ ให้ทำหน้าที่จัดเก็บภาษีจากประชาชนผู้ที่เดินทางสัญจรไปมา และได้นำสินค้าหรือสิ่งของที่ควรเสียภาษีผ่านเข้าไปในด่านภาษีนั้น ถ้าหากเจ้าหน้าที่พบ พ่อค้าหรือ

^๔ประทีป ประดับธรรม, วิเคราะห์การนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการจัดเก็บภาษีสุทธการ, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๔๑-๔๒.

ประชาชนคนใดนำสินค้าที่ควรเสียภาษีหลบเลี่ยงภาษี ก็จะลงโทษด้วยการริบสิ่งของไว้แทนค่าภาษี เมื่อเจ้าหน้าที่จับเก็บภาษีได้แล้วจะต้องนำภาษี “ส่วย” ส่งให้กับพระราชาท่อไป^๕

๒.๑.๒ ความหมายของคำว่า “ภาษี”

ภาษีในสมัยพุทธกาลเมื่อครั้งพระพุทธองค์ยังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ การจัดเก็บภาษีในสมัยนั้นไม่เรียกว่า “ภาษี” แต่ เรียกว่า “ส่วย” คือ เรียกเก็บจากประชาชนที่เดินทางสัญจรไปมาและได้นำสิ่งของที่ควรเสียภาษีติดตัวมาด้วย แล้วผ่านเข้าไปในด่านภาษีที่นั่น^๖

ความหมายของคำว่า “ด่านภาษี” ได้แก่ ที่ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินทรงกำหนดเขต ที่เขาขาดก็ดี ประตูเข้าหมู่บ้านก็ดี ทำน้ำก็ดี ด้วยรับสั่งว่า “จงเก็บภาษีผู้ผ่านเข้าไปที่นั่น”^๗

ในอรรถกถาพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ได้กล่าวถึงที่ชื่อว่า ด่านภาษี (สูงกมัต) เพราะเป็นแดนตระบัดภาษี คำนี้เป็นชื่อด่านภาษี ด่านนั้น ท่านเรียกว่าด่านภาษี เพราะคนไม่เสียภาษีนำทรัพย์ที่ควรแก่ภาษีออกไปจากด่านนั้น ชื่อว่าตระบัดภาษีของพระราชาก็ทำภาษีของพระราชาก็เสียหาย

คำว่า “เข้าไปที่ด่านภาษีนั้น” (ตตฺรปวิสิทฺวา) ความว่า เข้าไปในด่านภาษีนั้น คือ ที่ที่พระราชาทรงกำหนดตั้งไว้ใกล้ภูเขขาด เป็นต้น^๘

คำว่า “ทรัพย์ที่ควรเสียภาษี” (ราชคุคฺคณฺฑํ) ความว่า ทรัพย์ที่ควรแก่พระราชอาธิบายว่า ภาษีมีค่า ๕ มาสก หรือยิ่งกว่า ๕ มาสก นั้น เป็นของควรถวายพระราช^๙

คำว่า “มิไถยจิต” (เอญฺยจิตฺโต) ความว่า ภิกษุให้เกิดไถยจิตขึ้นว่า “จักไม่เสียภาษีให้พระราชแต่ทรัพย์นี้ แล้วจับต้องทรัพย์นั้น ต้องอาบัติทุกกฏ ถือเอาทรัพย์จากฐานที่ตนตั้งไว้ ใดยามหรือผูกติดไว้กับขาในที่พักปิด ต้องอาบัติอุลลัจฉัย ไม่เป็นการทำให้เคลื่อนจากฐาน เพราะอาหารนี้กำหนดด้วยด่านภาษี ภิกษุอย่างเท่าที่ ๒ ล่วงด่านภาษีไป ต้องอาบัติปาราชิก”^{๑๐}

^๕วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๘๒๔/๑๔๖.

^๖วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๘๒๔/๑๔๖.

^๗วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑๑๓/๕๐.

^๘วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑๑๓/๕๐๕.

^๙วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑๑๓/๕๐๕.

^{๑๐}วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑๑๓/๕๐๖.

วิธีการจัดเก็บภาษีในสมัยพุทธกาลครั้งเมื่อพระพุทธองค์ยังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่การจัดเก็บภาษีในสมัยนั้น ไม่เรียกว่า “ภาษี” แต่เรียกว่า “ส่วย” จากหลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกพบว่าการตั้งด่านภาษี ซึ่งได้กล่าวไว้ในพระไตรปิฎกว่า ที่ชื่อว่า “ด่านภาษี” ได้แก่ ที่ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินทรงกำหนดเขต ที่ภูเขาก็น้ำก็ดี ประตูล้ำน้ำก็ดีด้วยรับสั่งว่า “จงเก็บภาษีผู้ผ่านเข้าไปที่นั่น” สถานที่และรูปแบบการจัดเก็บภาษีในสมัยครั้งพุทธกาล พระเจ้าแผ่นดินจะเป็นผู้ทรงกำหนดขึ้นเองตามความเหมาะสม เช่น ที่ช่องเขาขาดบ้าง ที่ทำน้ำบ้าง ประตูล้ำน้ำบ้าง โดยจะมีเจ้าหน้าที่ที่ได้รับการแต่งตั้งจากพระเจ้าแผ่นดินให้ไปทำหน้าที่เป็นผู้เก็บภาษีตามด่านภาษีนั่นๆ โดยจะเรียกเก็บจากประชาชนที่เดินทางสัญจรไปมา และได้นำสินค้าที่ควรเสียภาษีติดตัวมาด้วยแก่ผู้ที่ผ่านเข้าไปในด่านภาษีนั่น^{๑๑}

๒.๑.๓ ความผิดทางภาษีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จากการศึกษา ในพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงความผิดในการหลีกเลี่ยงภาษีพระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีลักษณะคล้ายกับความผิดเช่นเดียวกับปัจจุบันนี้ เช่น การทุจริตในการหลีกเลี่ยงการเสียภาษีอากร เป็นต้น ในพระไตรปิฎกกล่าวว่าภิกษุเข้าไปที่ด่านภาษีนั่น มีโดยจิตจับต้องทรัพย์ที่ควรเสียภาษี มีราคา ๕ มาสก ต้องอาบัติทุกกฏ ทำให้ไพร่ต้องอาบัติอุลลัจจัย อย่างเท่าที่ ๑ ผ่านด่านภาษี ต้องอาบัติอุลลัจจัย อย่างเท่าที่ ๒ ผ่านด่านภาษีไป ต้องอาบัติปาราชิกภิกษุยืนอยู่ภายในด่าน โยนทรัพย์ให้ตกนอกด่านภาษี ต้องอาบัติปาราชิก ภิกษุหลีกเลี่ยงด่านภาษี ต้องอาบัติทุกกฏ^{๑๒}

ภิกษุมิเจตนาในการหลีกเลี่ยงภาษี ชื่อว่าตระบัด คือ ยังภาษีของพระราชาให้สูญหายไป ถือว่าเป็นการล่วงละเมิดอกุศลนาทาน หรือลักพาสิ่งของที่ควรเสียภาษีออกนอกด่านภาษีไป หรือร่วมมือกับพ่อค้าทำการหลีกเลี่ยงภาษี ซึ่งมีราคา ๕ มาสก หรือมากกว่า ๕ มาสกขึ้นไปมีความผิดทางวินัยตามเจตนาของการกระทำความผิดนั้นๆ โดยมีโทษตั้งแต่โทษเล็กน้อยไปจนถึงโทษสูงสุดคือ ปาราชิก

^{๑๑}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๑๓/๕๐.

^{๑๒}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๑๓/๕๑.

นอกจากกรณีดังกล่าวข้างต้นพระพุทธองค์ยังทรงได้กล่าวถึง เรื่องการนำแก้วมณีผ่านด่านภาษี ๓ เรื่อง ดังนี้

กรณีที่ ๑ สมัยนั้น บุรุษคนหนึ่งนำแก้วมณีราคาแพง เดินทางไกลไปกับภิกษุรูปหนึ่ง ครั้นเห็นด่านภาษี จึงใส่แก้วมณีลงในย่ามของภิกษุนั้นผู้ไม่รู้ เมื่อเดินพнд่านภาษีจึงถือไปแต่ผู้เดียว ภิกษุนั้นเกิดความกังวลใจว่า เราต้องอาบัติปาราชิกหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “ภิกษุเธอคิดอย่างไร” “ข้าพระพุทธเจ้าไม่รู้ พระพุทธเจ้าข้า” “ภิกษุ เธอไม่รู้ไม่ต้องอาบัติ”^{๑๓}

ภิกษุไม่มีเจตนาในการนำสิ่งของที่ควรเสียภาษีหลักด่านภาษีเพื่อหลีกเลี่ยงภาษี ไม่ถือว่ามีความผิดไม่ต้องอาบัติ

กรณีที่ ๒ สมัยนั้น บุรุษคนหนึ่งนำแก้วมณีราคาแพง เดินทางไกลไปกับภิกษุรูปหนึ่ง ครั้นเห็นด่านภาษี ทำลวงว่าเป็นไข้แล้วมอบห่อของของตนให้ภิกษุถือไป เมื่อเดินพन्द่านภาษีไป จึงกล่าวกับภิกษุนั้นว่า “ท่านครับ กรุณาส่งห่อของให้ผมเถิด ผมไม่ได้เป็นไข้” “โยม ท่านได้ทำอย่างนี้เพื่ออะไร” บุรุษนั้นจึงบอกความนั้นให้ภิกษุทราบ ท่านเกิดความกังวลใจว่าเราต้องอาบัติปาราชิกหรือหนอจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “ภิกษุ เธอคิดอย่างไร” “ข้าพระพุทธเจ้าไม่รู้ พระพุทธเจ้าข้า” ภิกษุ เธอไม่รู้ ไม่ต้องอาบัติ”^{๑๔}

ภิกษุถูกลวงให้กระทำความผิด โดยไม่รู้และไม่มีความเจตนาในกระทำความผิดนั้น ไม่ถือว่ามีความผิด ไม่ต้องอาบัติ

กรณีที่ ๓ สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเดินทางไกลไปกับหมู่เกวียนชายคนหนึ่งเกลี้ยกล่อมท่านด้วยอามิส เห็นด่านภาษีจึงมอบแก้วมณีราคาแพงให้ภิกษุนั้นด้วยกล่าวว่า “ขอท่านกรุณาช่วยนำแก้วมณีนี้พन्द่านภาษีไปด้วยขอรับ” ภิกษุนั้นได้นำแก้วมณีนั้นพन्द่านภาษีไปแล้ว เกิดความกังวลใจว่าเราต้องอาบัติปาราชิกหรือหนอจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุ” เธอต้องอาบัติปาราชิก”^{๑๕}

^{๑๓}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๕๑/๑๑๕.

^{๑๔}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๕๑/๑๑๕-๑๒๐.

^{๑๕}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๕๑/๑๒๐.

ภิกษุผู้มีเจตนารับจ้างนำแก้วมณีราคาแพง ผ่านด่านภาษีไป เพื่อหลีกเลี่ยงการเสียภาษี ถือว่า ทุจริตภาษี คือทำให้ภาษีของพระราชาสูญหายไป ถือว่ามีความผิด ต้องอาบัติปาราชิก

สรุปความผิดทางภาษีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าการหลีกเลี่ยงการเสียภาษี หรือการรับสินบน ในการทำการทุจริตเกี่ยวกับการหลีกเลี่ยงภาษี ไม่ว่าจะเป็นภิกษุหรือ พ่อค้าประชาชน จะต้องได้รับโทษในการกระทำความผิดนั้น ถ้าเป็นภิกษุจะต้องได้รับโทษทางวินัย ตั้งแต่โทษเล็กน้อยไปจนถึงโทษสูงสุด คือ ปาราชิก สำหรับประชาชน“ให้รับสินค้าหรือสิ่งของที่ควรเสียภาษีไว้” แทนค่าภาษี

๒.๑.๔ ความสำคัญของการจัดเก็บภาษีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

การจัดเก็บภาษีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่าการจัดเก็บภาษีมีความสำคัญกับแคว้นวัชชีมาก ในอรรถกถา อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ได้กล่าวถึง การจัดเก็บภาษีในแคว้นวัชชี^{๑๖} สรุปความได้ว่า เมื่อเจ้าวัชชีนั้นถอนบัญญัติที่บัญญัติไว้แล้ว ไม่เก็บส่วยที่มีอยู่แล้วตามประเพณี เรือนคลังย่อมเสื่อมลง ลำดับนั้น ชนทั้งหลายมี พลช้าง พลม้า กองทหาร และเจ้าพนักงาน เป็นต้น เมื่อไม่ได้รับค่าจ้างที่เคยได้รับเป็นประจำ ย่อมเสื่อมถอยจากเรี่ยวแรงและกำลัง ชนเหล่านั้นย่อมไม่ทนต่อการเป็นพลรบ ไม่ทนต่อการปรนนิบัติ เมื่อเจ้าวัชชีทั้งหลายไม่ปฏิบัติมั่นในวัชชีธรรมที่เป็นของเดิมไม่มีการจัดเก็บภาษีแล้ว แคว้นวัชชีก็จะไม่มีทุนทรัพย์ที่จะนำมาทำนุบำรุงแคว้น ข้ำทาสบริวารและประชาชนให้อยู่อย่างมีความสุขได้ แคว้นวัชชีก็จะขาดความมั่นคง อาจทำให้แคว้นวัชชีล่มสลายได้ เมื่อแคว้นวัชชีปฏิบัติตามข้อบัญญัติที่มีไว้เดิมมีการจัดเก็บภาษีตามกฎหมายที่กำหนดไว้ เรือนคลังย่อมเจริญขึ้น จากนั้น พลช้าง พลม้า กองทหาร และเจ้าพนักงาน เมื่อได้ค่าจ้างตามที่เคยได้รับเป็นประจำ ย่อมสมบูรณ์ด้วยเรี่ยวแรงและกำลัง อดทนต่อการรบและอดทนต่อการปรนนิบัติบำรุง เมื่อเจ้าวัชชีปฏิบัติมั่นในวัชชีธรรมที่เป็นของเดิม ชนทั้งหลายก็ไม่เพ่งโทษ ความเจริญย่อมมีแก่พระราชาทั้งหลายอย่างนี้ แคว้นวัชชีก็จะมีความมั่นคงต่อไป

ดังนั้น การจัดเก็บภาษีจึงมีความสำคัญเพราะภาษีที่จัดเก็บได้นั้น จะนำไปใช้ในการทำนุบำรุงแคว้น ข้ำทาสบริวารและประชาชนให้อยู่กันอย่างมีความสุข ก็จะทำให้แคว้นวัชชีมีความมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองต่อไป

^{๑๖} อ.สตุตท.อ. (ไทย) ๓/๒๑/ ๒๔๐-๒๔๑.

๒.๒ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องในการจัดเก็บภาษี

การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่จัดเก็บภาษี จะต้องมีความหมาย และระเบียบปฏิบัติข้อบังคับอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานการจัดเก็บภาษีอากรรองรับแล้ว การพิจารณาดำเนินการในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่บางครั้งยากที่จะตัดสินใจได้ ว่าควรปฏิบัติอย่างไร จึงจะเหมาะสมและถูกต้อง ให้เป็นที่พึงพอใจกับบุคคลอื่นด้วย เพราะปัญหาต่างๆ มิให้เห็นอยู่บ่อยๆ เช่น การทุจริต การรับสินบน การทำใบกำกับภาษีปลอม การแสดงยอดรายรับเป็นเท็จ การหลบเลี่ยงภาษี เป็นต้น ยังมีให้เห็นอยู่เสมอ การแก้ปัญหาเหล่านี้ ผู้วิจัยเห็นว่าควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ถึงแม้จะมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลนับถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๒๕๕๑ กว่าปีแล้วก็ตาม แต่ทุกหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ยังทันสมัยอยู่ตลอดกาลสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เป็นความจริงที่สามารถพิสูจน์ได้เรียกว่า “สังขธรรม” ถ้าปฏิบัติได้ย่อมเห็นผลอย่างแท้จริง อยู่ที่เราจะนำหลักธรรมข้อใดมาประยุกต์ใช้ควบคู่กับหลักกฎหมายและระเบียบข้อบังคับอื่นๆ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพิ่มขีดความสามารถและสร้างจริยธรรมในการปฏิบัติงานโดยนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องต่อองค์กร นโยบาย ผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานและแก้ไขปัญหาต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความเหมาะสมและเอื้อต่อการนำไปใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งหลักธรรมที่หน้าจะนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้ มีดังนี้

๒.๒.๑ หลักทิส ๖

ทิส ๖ ในที่นี้หมายถึงบุคคลประเภทต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องต้องรักษาความมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน คู่ทิสที่อยู่รอบตัวเรา จัดเป็นทิส ๖^{๓๓} ได้แก่

ทิสที่ ๑ ปุรัตติมทิส แปลว่า ทิสเบื้องหน้า ในฐานะที่เป็นบุตรธิดา พี่เฝ้าภพบิดามารดา ผู้เปรียบเสมือนทิสเบื้องหน้า

ทิสที่ ๒ ทักขินทิส แปลว่า ทิสเบื้องขวา ในฐานะที่เป็นศิษย์ พี่งแสดงความรักความเคารพนับถือครูอาจารย์ ผู้เปรียบเสมือนทิสเบื้องขวา

^{๓๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖/๒๑๒.

ทิสที่ ๓ ปัจฉิมทิส แปลว่า ทิสเบื้องหลัง ในฐานะที่เป็นสามี พึงให้เกียรติบำรุงภรรยา ผู้เปรียบเสมือนทิสเบื้องหลัง

ทิสที่ ๔ อุตตรทิส แปลว่า ทิสเบื้องซ้าย ในฐานะที่เป็นมิตรสหาย พึงปฏิบัติต่อมิตรสหาย ผู้เปรียบเสมือนทิสเบื้องซ้าย

ทิสที่ ๕ เภฏฐิมทิส แปลว่า ทิสเบื้องล่าง ในฐานะที่เป็นนายจ้าง พึงบำรุงคนรับใช้ และคนงาน ผู้เปรียบเสมือนทิสเบื้องล่าง

ทิสที่ ๖ อุปริมทิส แปลว่า ทิสเบื้องบน ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน พึงแสดงความเคารพนับถือต่อพระสงฆ์ ผู้เปรียบเสมือนทิสเบื้องบน

ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะ (เภฏฐิมทิส) ทิสเบื้องล่างเพราะเกี่ยวข้องกับองค์กรและสมาชิกในองค์กรตามหลักธรรมที่ว่าด้วยทิสทั้ง ๖ ดังนี้

ทิสเบื้องล่าง^{๑๔} ได้แก่ ลูกจ้างกับนายจ้าง

นายจ้าง พึงบำรุงลูกจ้าง ดังนี้

๑. จัดงานให้ทำตามความสามารถกับกำลัง เพศ วัย ความสามารถ
๒. ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่
๓. จัดสวัสดิการดี มีช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้
๔. มีอะไรได้มาพิเศษก็แบ่งปันให้
๕. ให้มีวันหยุดและวันลาพักผ่อนตามโอกาสสมควร

ลูกจ้าง ต้องปฏิบัติต่อนายจ้าง ดังนี้

๑. เริ่มทำงานก่อน
๒. เลิกงานทีหลัง
๓. เอาแต่ของทีนายให้
๔. ทำงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น
๕. นำความดีของนายจ้างและกิจการไปเผยแพร่

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๓), หน้า ๘-๙.

हेतुमित्त ที่แปลว่า ทิศเบื้องล่าง เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันอย่างเหนียวแน่น นายจ้างจะต้องทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของบุคลากรภายในองค์กร คอยให้ความช่วยเหลือในด้านสวัสดิการต่างๆ ตามความเหมาะสม โดยให้คิดเสมอว่าบุคลากรภายในองค์กรทุกคนเป็นฐานแห่งความสำเร็จขององค์กร ถ้าหากองค์กรใดขาดเสียซึ่งลูกจ้างผู้ปฏิบัติงานภายในองค์กรเสียแล้ว องค์กรนั้นๆ ย่อมประสบความล้มเหลว

ฉะนั้น นายจ้างและลูกจ้างจะต้องคิดเสมอว่าควรจะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างไร เพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันอย่างยั่งยืน

๒.๒.๒ สติสัมปชัญญะ

สติสัมปชัญญะ คือ ธรรมมีอุปการะมาก ๒ ประการ คือ

๑. สติ ความระลึกได้

๒. สัมปชัญญะ ความรู้ตัว^{๒๗}

หลักธรรมทั้ง ๒ ประการนี้ อธิบายความหมายได้ ดังนี้

๑. สติ คือ ความระลึกได้ หมายความว่า สติที่มีความจำดีไม่หลงลืม มีการควบคุมที่ดีเป็นเครื่องกำหนดสติ ก็คือการระลึกรู้คิดได้ใน ๓ กาล คือ

ก. ระลึกถึงเรื่องในอดีตกาล เช่น ระลึกถึงงานที่เคยทำ รูปที่เคยเห็น เสียงที่เคยได้ยิน กลิ่นที่เคยได้สูดดม รสที่เคยลิ้มลอง สิ่งอื่นๆ ที่เคยสัมผัสถูกต้อง ระลึกได้แบบนี้เรียกว่า ระลึกถึงอดีตกาล

ข. ระลึกถึงเรื่องในปัจจุบันกาล เช่น ระลึกถึงงานที่กำลังทำ คำพูดที่กำลังพูด เรื่องที่กำลังคิด ระลึกได้แบบนี้เรียกว่า ระลึกถึงปัจจุบันกาล

ค. ระลึกถึงเรื่องในอนาคตกาล เช่น ระลึกว่าอีกห้าปีข้าง หน้าเราคงจะหัก หน้าเราคงจะเหี่ยว ผมเราคงจะหงอก ไม่เหมือนปัจจุบันนี้แน่ ระลึกได้แบบนี้เรียกว่า ระลึกถึงอนาคตกาล

๒. สัมปชัญญะ คือ ความรู้ตัว หมายความว่า สัมปชัญญะมีความเป็นปกติไม่ผันเพี้ยน จะทำอะไรต้องมีการไตร่ตรองพิจารณาอย่างรอบคอบระเี่ยดถี่ถ้วน มีการเลือกเฟ้นเป็นอย่างดี ลักษณะของสัมปชัญญะ ได้แก่ การรู้ตัว รู้แจ้ง รู้ชัด และถูกต้องไม่ใช่ว่าเพื่อน หลงลืม ทำอะไร

^{๒๗}ที่.ป.า. (ไทย) ๑๑/๓๕๒/๓๖๕.

ผิดๆ ถูกๆ เป็นต้น คนที่มีสัมปชัญญะ จะต้องเป็นคนรู้สึกตัวคืออยู่ตลอดเวลา ตื่นตัวอยู่เสมอว่า ขณะนี้เรากำลังทำอะไรอยู่ เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน หน้าที่ของสติสัมปชัญญะ คือ การพิจารณาการกระทำของตนว่า เป็นคุณหรือเป็นโทษ ถูกหรือผิดอย่างไร ต้องไตร่ตรองทุกอิริยาบถในปัจจุบันขณะ^{๒๐}

สติและสัมปชัญญะ ทั้งสองนี้ ชื่อว่า มีอุปการะมาก เพราะเป็นอุปการะธรรมอุดหนุนให้สำเร็จกิจได้ทั้ง ๒ ทาง คือ ทางดีก็ได้ ทางชั่วก็ได้ แต่ในที่นี้หมายถึงเฉพาะในทางดี ที่ชื่อว่า อุปการะมาก เพราะเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกแก่กุศลกิจต่างๆ ได้ทุกอย่าง เช่น ความไม่ประมาท มีอุปการะในการรักษาศีล สติและสัมปชัญญะจะคอยควบคุมการกระทำของเราไม่ให้เป็นผู้ละเมิดศีล เมื่อเราประพฤติกุศลต้องโทษก็ไม่มียอมปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง ฉะนั้น ธรรม ๒ ประการนี้ จึงชื่อว่า มีอุปการะมาก

๒.๒.๓ ขันติโสรัจจะ

ขันติโสรัจจะ คือธรรมอันทำให้งาม ๒ ประการคือ

๑. ขันติ ความอดทน

๒. โสรัจจะ ความเสถียร^{๒๑}

หลักธรรมทั้ง ๒ ประการนี้ อธิบายความหมายได้ ดังนี้

๑. ขันติ คือ ความอดทนหมายถึง ความอดทนต่ออารมณ์ ที่ไม่เป็นที่พอใจไม่หวั่นไหวทั้งทางกายและใจเมื่อประสบกับเรื่องรุนแรงจากภายนอก สิ่งที่คุณอดทนมีอยู่ ๔ ประการ คือ

ก. อดทนต่อความลำบาก เรื่องของธรรมชาติ เช่น หนาว ร้อน ฝนตก น้ำท่วม เป็นต้น ซึ่งเราต้องคิดไปในทางของความเป็นจริงของธรรมชาติเหล่านี้ ทุกอย่างมันเป็นเช่นนั้นเอง เมื่อเราคิดได้เช่นนี้แล้ว เราก็สามารถอดทนต่อความวิปริตเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติเหล่านี้ได้ โดยไม่หงุดหงิดกระวนกระวายใจ อยู่กับธรรมชาติอย่างมีความสุข

ข. อดทนต่อความเหนื่อยยากในภารกิจงานที่จะต้องจัดทำ เช่น เราเป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ถึงเวลาออกตรวจสภาพป่าต้องเดินทางเข้าป่าไปไกลๆ เราก็ต้องอดทนเพราะเป็น

^{๒๐} พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก ป.ธ.๘), อธิบายธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๑, หน้า ๑-๓.

^{๒๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔/๒๕๔๔.

หน้าที่ๆ เราจะต้องทำ หรือเป็นนักเดินเรือส่งสินค้าต้องออกเดินทางไปในมหาสมุทรครั้งละหลายๆ วัน ก็จะต้องอดทนเพราะเป็นหน้าที่ของเราซึ่งเราจะต้องปฏิบัติให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งเราเป็นผู้อาสาเข้ามาทำเอง คิดได้อย่างนี้ก็สบายใจ สุขใจ

ค. อดทนต่อทุกขเวทนา เป็นเรื่องของ การเจ็บป่วยทางร่างกายซึ่งเป็นเรื่องปกติของมนุษย์ทุกคนจะต้องประสบด้วยกันทั้งนั้น ใครจะเจ็บปวดมากกว่ากันเท่านั้น และใครจะอดทนได้มากกว่ากัน เช่น ปวดหัว ปวดท้อง ปวดฟัน เป็นต้น เราต้องเจริญสติว่าทุกสิ่งทุกอย่างมันไม่เที่ยง เมื่อคิดได้ดังนี้แล้ว จิตก็จะสงบ

ง. อดทนต่อความเจ็บใจ เช่น อดทนต่อการถูกดูหมิ่นเหยียดหยามที่คนอื่นทำกับเรา อดทนต่อการสบประมาทจากที่คนอื่นทำกับเรา หรืออดทนต่อการกระทบกระทั่งกับบุคคลอื่นภายในองค์กร เราต้องหาวิธีแก้ไขด้วยสันติให้เรียบร้อยด้วยดี

ถ้าหากทุกคนมีความอดทนต่อทุกขเวทนาที่กล่าวมาแล้ว จะทำให้ยุติเรื่องเลวร้ายต่างๆ ลงไปได้ คือแทนที่จะแสดงอาการโวยวาย หนักไม่เอา เบาไม่สู้ เราก็ทนได้ แม้ว่าจะเจ็บปวด รวดร้าวเพียงใดก็ไม่แสดงความอ่อนแอให้ปรากฏ แม้ใครจะก้าวร้าวกับเราๆ ก็ไม่ได้ตอบ ไม่ด่าตอบ ไม่ประทุษร้ายเขาตอบ เรื่องใหญ่ก็ทำให้เป็นเรื่องเล็ก เรื่องเล็กก็ทำให้หมดสิ้นไป

๒. โสรัจจะ คือ ความเสถียร หมายถึง ความรู้จักทำใจให้สดชื่น ในเมื่อมีความอดทนเป็น ตัวควบคุมอารมณ์แล้ว จะต้องรู้จักทำจิตใจให้เบิกบาน มีสีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส คือแสดงออกท่าทาง สีสหน้า ทางแวตา หรือทางกิริยาอาการ ต้องวางตนเสมอต้นเสมอปลาย เคยทำอย่างไรก็ทำอย่างนั้น ถ้าหากมีความทุกข์ก็ไม่แสดงกิริยาอาการเสียใจจนเกินไป หรือหากมีความเจ็บปวดก็ไม่แสดงอาการ ทูรันทุรายให้มากนัก ความสงบเสถียรช่วยให้อันที่มีขันติโสรัจจะเป็นคนที่สวยงาม คือเป็นความงามทางด้านคุณธรรม^{๒๒}

๒. ๒.๔ อดติ ๔

อดติ คือ การประพฤติดิปฏิบัติหรือการกระทำที่ไม่ถูกต้อง หมายถึงไม่เป็นไปในทางที่ชอบ เรามักเรียกกันว่าเป็นความลำเอียง คือไม่ตรงตามทำนองคลอง ธรรม ท่านแสดงอดติไว้ ๔ ประการคือ

๑. นันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ

^{๒๒} พระเทพคิลิก (ระแบบ จิตฺตาโณ), ธรรมปริทรรศน์, หน้า ๓-๕.

๒. โทสาคติ ลำเอียงเพราะซัง
 ๓. โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง
 ๔. ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว^{๒๓}

หลักธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ อธิบายความหมายได้ ดังนี้

๑. นันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ หมายถึง การอ้างเอาความรักความชอบพอกันของตนเองมาเป็นตัวตั้ง ไปสร้างประโยชน์ให้กับคนใกล้ชิดสนิทสนมกัน โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ความชอบธรรม หรือประเพณีที่ปฏิบัติกันมา เมื่อใจเกิดนันทาคติแล้ว ความเป็นกลางความถูกต้อง ย่อมไม่เกิด จะปฏิบัติต่อบุคคลคนอื่นอย่างไม่เหมาะสมหรือเท่าเทียมกัน

๒. โทสาคติ ลำเอียงเพราะซัง หมายถึง การตัดสินความดีและความชั่วของบุคคลอื่น โดยอาศัยความเกลียดชังเป็นเหตุ ลุแก่อำนาจโทสะ บางครั้งเขาทำดี ก็บอกว่าเขาทำไม่ดี หรือก็ทำดี น้อยเกินไป บ้างครั้งเขาทำความผิดเล็กน้อย ก็ซ้ำเติมให้หนักมากขึ้น เพราะไม่ชอบเขาเป็นทุนเดิม อยู่แล้วก็ทำการกลั่นแกล้ง ทำร้ายคนที่ตัวเองเกลียดชัง โดยไม่แยกแยะความถูกต้อง ความรู้สึกที่ประกอบด้วยโทสาคติจึงเป็นตัวการที่สร้างความไม่ยุติธรรมให้เกิดขึ้น

๓. โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง หมายถึง เป็นคนขาดปัญญา หรือเป็นคนโง่เขลา คิดอะไรไม่เป็น ไม่รู้ว่าอะไรถูก อะไรผิด เป็นคนหุนเหว เชื่อง่าย ขาดความขึงคืด ขาดการพิจารณาที่รอบครอบมีความสะเพร่า รู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขาดความละเอียดถี่ถ้วน มองคนในแง่ร้าย ตัดสินใจโดยไม่พิจารณา ใจแคบ ไม่เปิดใจรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น

๔. ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว หมายถึง กลัวภัยจะมาถึงตัว กลัวเขาไม่ชอบ กลัวอิทธิพล กลัวอำนาจ เมื่อมีการตัดสินความผิดถูกชั่วดีกัน เมื่อผู้มีหน้าที่พิจารณามีความกลัวเป็นที่ตั้งเสียแล้ว ความยุติธรรมย่อมไม่เกิด เขาทำผิด ก็ช่วยปิดบังความผิดหรือบอกว่าเขาไม่ผิด บางครั้งเขาทำดีเพียงเล็กน้อย ก็ยกย่องสรรเสริญจนเกินความเป็นจริง^{๒๔}

อคติทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นทางที่ไม่ควรปฏิบัติ เป็นอันตรายต่อสังคม ต่อองค์กร ถ้าหากบุคคลที่เป็นผู้ใหญ่เป็นผู้บังคับบัญชาบุคคลอื่นด้วยแล้ว ถ้าหากมีอคติอยู่เพียงข้อใดข้อหนึ่งเท่านั้น

^{๒๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๕/๒๕๕๘.

^{๒๔}พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตยาโณ), **ธรรมปริทรรศน์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๕-๔๗.

จะทำให้สูญเสียซึ่งความยุติธรรม ขาดความมั่นใจของบุคคลในองค์กร ซึ่งเป็นผู้ได้บังคับบัญชาของบุคคลเหล่านั้น แต่อคติทั้งสี่ประการนี้ไม่ได้เจาะจงเฉพาะผู้ใหญ่เท่านั้น มันอาจจะเกิดขึ้นได้กับทุกคนในโลกนี้ พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้ทุกคนเว้นจากอคติทั้งสี่ประการนี้

๒.๒.๕ พรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร ๔ ประการนี้^{๒๕} เป็นหลักธรรมที่ประเสริฐและเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคน หรือเป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้ใหญ่ทั้งหลาย ต้องมีไว้เพื่อเป็นหลักธรรมประจำใจและกำกับความประพฤติของตนประกอบด้วย

๑. เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข
๒. กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์
๓. มุทิตา ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี
๔. อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ

หลักธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ อธิบายความหมายได้ ดังนี้

๑. เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข คือ ต้องการเห็นบุคคลอื่นและสัตว์อื่นมีชีวิตอยู่อย่างปกติสุข โดยปราศจากภัยอันตรายต่างๆ ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ประทุษร้ายกัน มีเมตตาให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่คิดอิจฉาริษยาซึ่งกันและกัน มีความปรารถนาดีต่อกัน มีการแผ่เมตตาให้สรรพสัตว์ทั้งหลายอยู่อย่างมีความสุข สมควรแก่ฐานะ ไม่พูดเท็จ ไม่กล่าวคำหาญ ไม่พูดส่อเสียดต่อบุคคลอื่น

๒. กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ คือ ให้เราสร้างความรู้สึกลงใจที่จะเห็นเขาหลุดพ้นจากความทุกข์ที่เข้ามาเบียดเบียนทำให้เกิดความไม่สบายกายไม่สบายใจ ซึ่งเกิดจากเหตุและปัจจัยหลายประการ เช่น ทุกข์เกิดจากเปลี่ยนแปลงของร่างกาย ได้แก่ ปวดหัว ปวดท้อง ปวดฟัน เป็นต้น ทุกข์จรหรือทุกข์ทางใจ ได้แก่ ทุกข์ที่เกิดจากสาเหตุที่อยู่นอกตัวเรา เช่น เมื่อปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ก็เป็นทุกข์ ประสพกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักที่พอใจก็เป็นทุกข์

๓. มุทิตา ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี คือ เมื่อเห็นคนอื่นสำเร็จประโยชน์ มีความสุข มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน มียศ มีตำแหน่งสูงขึ้น เราก็พลอยชื่นชมยินดีกับเขา ถ้าหาก

^{๒๕} อนุปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๒/๓๑๕.

สามารถแสดงออกทางกาย ทางวาจาได้ ก็แสดงความรู้สึกที่ดีกับเขาไป ถ้าหากไม่สามารถแสดงออกได้ ก็ให้มีความรู้สึกชื่นชมยินดีกับเขา ประารถนาให้เขามีความเจริญยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ คือ ทำใจให้เป็นกลาง ได้แก่วางเฉย ไม่เสียใจ ไม่ดีใจเมื่อคนที่เราไม่ชอบประสบความวิบัติ เดือดร้อน และไม่เสียใจ เมื่อญาติพี่น้องของเราประสบกับความวิบัติ โดยพิจารณาว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน ใครทำดีก็ได้ดี ใครทำชั่วก็ได้ชั่ว โดยไม่ส่งใจไปพัวพันกับผู้ที่ถึงความวิบัตินั้นๆ ก็จะทำให้ตนเองเดือดร้อนเป็นทุกข์ไปด้วย^{๒๖}

๒.๒.๖ สังคหัตถ์ ๔

สังคหัตถ์ ๔ ประการนี้ คือ หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ได้แก่

๑. ทาน การให้
๒. ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก
๓. อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์
๔. สมานัตตตา การวางตนสม่ำเสมอ^{๒๗}

หลักธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ อธิบายความหมายได้ ดังนี้

๑. ทาน คือ การให้ หมายถึง การเสียสละ เอื้อเฟื้อแบ่งปันสิ่งของๆ ตน เพื่อเป็นการสงเคราะห์แก่บุคคลอื่น เพื่อเป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่เป็นคนตระหนี่ถี่เหนียว ช่วยเหลือด้วยสิ่งของ ทรัพย์สินเงินทอง ตลอดจนวิชาความรู้

ทาน การให้ปัน แบ่งออกได้ ๓ ประการ คือ

- ๑.๑. ให้ด้วยเมตตา แสดงน้ำใจไมตรี สร้างเสริมมิตรภาพ
- ๑.๒. ให้ด้วยกรุณา ช่วยปลดปล่อยความทุกข์ ความเดือดร้อน
- ๑.๓. ให้ด้วยมุทิตา ส่งเสริมผู้ทำความดี คนที่ทำงานสร้างสรรค์

๒. ปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รัก หมายถึง การพูดจากับบุคคลอื่น ด้วยวาจาสุภาพเรียบร้อย ให้เกียรติกัน พูดด้วยความหวังดีมีน้ำใจ พูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์

^{๒๖} พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตภาโณ), **ธรรมปริทรรศน์**, หน้า ๖๔-๖๖.

^{๒๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๐/๑๓๐-๑๓๑.

ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก แบ่งออกได้ ๓ ประการ คือ

๒.๑. พุคด้วยเมตตา ทักทายปราศรัยแสดงน้ำใจไมตรี พาทีสุภาพ

๒.๒. พุคด้วยกรุณา ปล่อยใจ ให้คำปรึกษา บอกทางแก้ปัญหาให้

๒.๓ พุคด้วยมูทิตา พุคให้กำลังใจ แสดงความส่งเสริมสนับสนุน

๓. อุตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ หมายถึง การทำตนเป็นให้เป็นคนมีประโยชน์ ต่อสังคมและบุคคลอื่นๆ สรณะร่างกาย กำลังความสามารถ ช่วยเหลือบุคคลอื่นเต็มความสามารถ ไม่นิ่งดูเฉย เห็นความทุกข์ของบุคคลอื่นเหมือนความทุกข์ของตน เห็นคนอื่นมีสุขเราก็อปลอยยินดีไปกับเขา โดยมีหวังสิ่งตอบแทนแต่อย่างใด

อุตถจริยา การประพฤติประโยชน์ แบ่งออกได้ ๓ ประการ คือ

๓.๑ ช่วยด้วยเมตตา แบ่งเบาภาระให้มีความร่วมมือ

๓.๒ ช่วยด้วยกรุณา นำพาผู้อ่อนแอหรือตกอยู่ในอันตรายให้พ้นภัย

๓.๓ ช่วยด้วยมูทิตา ให้กำลังใจสนับสนุน ร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์

๔. สมานัตตตา คือ การวางตนสม่ำเสมอ หมายถึง เมื่อก่อนเคยปฏิบัติตนเช่นไรก็ปฏิบัติตนเช่นนั้นไม่ถือตัว ร่วมหมู่ ให้ความร่วมมือ ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมทุกข์ ร่วมสุข ดำรงตนอยู่อย่างเหมาะสม คือวางตัวให้เหมาะสมกับฐานะ เช่น ถ้าเป็นผู้ใหญ่ก็ต้องวางตัวเป็นผู้ใหญ่ต้องทำตัวเหมือนพรหม คือ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ให้การอนุเคราะห์กับผู้น้อยตามแก่โอกาส ถ้าหากเป็นผู้ผู้น้อย จะต้องอ่อนน้อมถ่อมตน ให้ความเคารพผู้ใหญ่^{๒๔}

คุณธรรมทั้ง ๔ อย่างนี้ เชื่อว่า เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคลอื่นไว้ได้ คือเป็นเครื่องก่อให้เกิดความรัก ความผูกพัน ความสามัคคีกลมเกลียวสนิทสนมกันมากยิ่งขึ้น

๒.๒.๓ อธิธัมม ๔

อธิธัมม คือ บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เป็นเครื่องให้บรรลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อธิธัมม ซึ่งจำแนกไว้ ๔ ประการ^{๒๕} คือ

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *หลักสูตรอารยชน*, (กรุงเทพมหานคร : เจริญดีมั่นคงการพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔-๑๕.

^{๒๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๓๗.

๑. ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น
๒. วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น
๓. จิตตะ ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในสิ่งนั้น
๔. วิมังสา ความหมั่นตรិตรองพิจารณาเหตุผลของสิ่งนั้น

หลักธรรม ๔ ประการนี้ อธิบายความหมายได้ ดังนี้

๑. ฉันทะ คือ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น หมายความว่า เมื่อคนเห็นว่าสิ่งที่ตนชอบนั้น ดีที่สุดแล้ว ก็เกิดความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น คนเราควรจะมีฉันทะเป็นแรงกระตุ้น เป็นแรงผลักดัน ให้เกิดกำลังใจ เป็นบันไดขั้นแรกที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ที่ทำให้เกิด คุณธรรม ข้ออื่นๆ ต่อไป

๒. วิริยะ คือ ความพากเพียรในสิ่งนั้น หมายความว่า การทำในสิ่งใดๆ ก็ตามจะต้องทำ ติดต่อกันเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน จนกว่าจะประสบความสำเร็จ ในสิ่งที่เราลงมือทำนั้น ถ้าหากยังไม่บรรลุเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ เราต้องใช้ความเพียรพยายามไปเรื่อยๆ จนกว่าจะสำเร็จตามความพอใจ ที่เรามุ่งหวังไว้ โดยไม่มีคำว่าย่อท้อ

๓. จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในสิ่งนั้น หมายความว่า มีจิตใจมุ่งมั่นในการทำงาน โดยใช้ความเพียรพยายามทำงานในสิ่งที่ตนปลุกฝังความตั้งใจไว้ จะต้องทำความเพียรพยายามให้ สืบเนื่องต่อกันไปเอาใจใส่ในเรื่องเหล่านั้น ไม่ทำงานแบบจับจดหรือทิ้งขว้าง จะต้องทำงานนั้นจน สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีมีคุณภาพ

๔. วิมังสา คือ ความหมั่นตริตรองพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งนั้น หมายความว่า คอย ติดตามพิจารณาหาเหตุผลในเรื่องเหล่านั้น เช่น ถ้าหากมีอุปสรรคเกิดขึ้นเราจะต้องหาวิธีแก้ไข อย่างไร เพื่อให้สำเร็จลุล่วงลงไปด้วยดีโดยเร็วและเรียบร้อยเป็นอย่างดี^{๓๐}

ดังนั้น ธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ จึงมีความเกี่ยวเนื่องกันเป็นปัจจัยซึ่งกันและกันคนเราจะ พยายามในผลเพียงอย่างเดียวโดยไม่พยายามสร้างเหตุก็ไม่ได้ และในขณะที่สร้างเหตุเพื่อให้เกิดผล เหล่านั้นถ้าย่อท้อไม่ทำจริง หรือขาดปัญญาใคร่ครวญที่ดี ก็อาจเกิดความผิดพลาดขึ้นได้ แต่เมื่อ บุคคลนั้นทำให้ธรรมทั้ง ๔ อย่างสมบูรณ์แล้ว ย่อมได้ในสิ่งที่ตนประสงค์แน่นอน

^{๓๐}พระเทพดิลก (ระแบบ จิตฺตาโม), ธรรมปริทรรศน์, หน้า ๑๓๕-๑๔๓.

๒.๒.๘ เบญจศีลและเบญจธรรม

เบญจศีลและเบญจธรรม เป็นธรรมคู่กัน คนที่มีเบญจธรรมจึงจะเป็นผู้มีเบญจศีล หากคนมีศีลและธรรมดังกล่าวแล้ว จะเว้นจากการทำความชั่ว รู้จักควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความดี ไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น และประพฤติดชอบทางกาย วาจา และใจ จะทำให้อยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขเบญจศีล หมายถึง ศีล ๕ ข้อ เป็นการรักษาเจตนาที่จะควบคุมกาย และวาจาให้เป็นปกติ คือ ไม่ทำบาป โดยการละเว้น ๕ ประการ^{๓๑} คือ (๑) ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ (๒) ละเว้นจากการลักขโมย (๓) ละเว้นจากการประพฤติดิฉินาม (๔) ละเว้นจากการพูดปด และ (๕) ละเว้นจากการเสพสุรา

ก.เบญจศีลหรือศีล ๕ คือ เป็นเครื่องรักษาเจตนาที่จะควบคุมกาย และวาจาให้เป็นปกติ คือ ไม่ทำบาป โดยการละเว้น ๕ ประการ พอจะสรุปแต่ละหัวข้อได้ดังนี้

สิกขาบทที่ ๑ ปาณาติปาตา เวรมณี^{๓๒} คือ

๑.๑ เว้นจากการปลงชีวิต

๑.๒ เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน

ศีลข้อที่ ๑ นี้เกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในเรื่องของความเมตตา คือ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือทำร้ายผู้อื่นให้ถึงแก่ความตาย บาดเจ็บ หรือพิการไม่สามารถหาเลี้ยงชีพได้

ปาณาติบาต ที่จะให้ผลย่อมประกอบด้วยองค์ ๕^{๓๓} คือ

๑. สัตว์นั้นต้องมีชีวิต

๒. เรารู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต

๓. ตั้งจิตคิดจะฆ่า

๔. มีความพยายามที่จะฆ่า

๕. สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น

^{๓๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒-๓๐๓.

^{๓๒}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พริตติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๕.

^{๓๓}พระเทพคิลก (ระแบบ จิตฺตาโณ), ธรรมปริทรรศน์, หน้า ๒๗๘.

โทษของการล่วงละเมิด ปาณาติบาต คือ ปฏิสนธิกาล ย่อมไปสู่ทุกคติ ๔ ได้แก่ นรก เปรต อสุรกาย เสร็จงาน

สิกขาบทที่ ๒ อทินนาทานา เวรมณี^{๓๔} คือ

๒.๑ เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้

๒.๒ เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน

ศีลข้อที่ ๒ นี้มีความเกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานโดยตรงโดยมิให้มีการประพฤตินิสัยที่ไม่ดีไม่งาม เช่น ถ้อราษฎร์บังหลวง ซึ่งเป็นการกระทำผิดข้อกฎหมายและศีลธรรม ผู้ปฏิบัติงานควรทำความเข้าในหลักธรรมให้ดีและให้ตระหนักถึงโทษของการกระทำผิดศีลข้อนี้

อทินนาทาน ที่จะทำให้ผลย่อมประกอบด้วยองค์ ๕^{๓๕} คือ

๑. ของนั้นมีเจ้าของเขาหวงแหน

๒. เรารู้ว่าเจ้าของหวงแหน

๓. มีจิตคิดจะลัก

๔. ทำความพยายามที่จะลัก

๕. ได้ของนั้นมาด้วยความพยายามนั้น

โทษของการล่วงละเมิดอทินนาทาน คือ ปฏิสนธิกาล ย่อมไปสู่ทุกคติภูมิ ๔ ได้แก่ นรก เปรต อสุรกาย เสร็จงาน

สิกขาบทที่ ๓ กาเมสุมิฉนจารา เวรมณี^{๓๖} คือ

๓.๑ เว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม

๓.๒ เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน

ศีลข้อที่ ๓ นี้ ให้ละเว้นจากการประพฤติดิฉิน ในการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักและหวงแหน เช่น สามี ภรรยา ของผู้อื่น เป็นต้น ศีลข้อนี้ผู้ปฏิบัติงานควรนำไปปฏิบัติเพื่อรักษาชื่อเสียงของตัวเองและวงศ์สกุล

^{๓๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๕.

^{๓๕} พระเทพศิรินทร์ (ระแบบ จิตฺตาโณ), ธรรมปริทรรศน์, หน้า ๒๗๘-๒๗๙.

^{๓๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๕.

กาเมศุมิฉณาจาร ที่จะให้ผลย่อมประกอบด้วยองค์ ๓^{๓๖} คือ

๑. วัตถุที่ไม่ควรก้าวล่วง

๒. จิตคิดจะเสพ

๓. ยังมรรคให้จัดกัน

โทษของการล่วงละเมิด กาเมศุมิฉณาจาร คือ ปฏิสนธิกาล ย่อมไปทุกติภูมิ ๔ ได้แก่ นรก เปรต อสุรกาย เสร็จฉาน

สิกขาบทที่ ๔ มุสาวาทา เวรมณี^{๓๗} คือ

๔.๑ เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง

ศีลข้อที่ ๔ นี้ ให้ละเว้นจากการพูดปด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้อ พูดต่อเสียด อันจะเป็นต้นเหตุก่อความเดือดร้อนให้แก่บุคคลอื่นได้ คือ ทำให้เข้าใจผิดซึ่งกันและกันอันจะนำมาซึ่งความเสียหายในภายหน้า ผู้ปฏิบัติงานควรคิดพิจารณาก่อนจะพูดทุกครั้ง

มุสาวาท ที่จะให้ผลย่อมประกอบด้วยองค์ ๔^{๓๘} คือ

๑. เรื่องนั้นเป็นเรื่องไม่จริง

๒. เรารู้ว่าเรื่องไม่จริง

๓. จิตคิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง

๔. กล่าวออกไปคนนั้นพึงรู้เรื่อง ก็ถือว่าเป็นมุสาวาทโทษของการล่วงละเมิด มุสาวาท คือ ปฏิสนธิกาล ย่อมไปสู่ทุกติภูมิ ๔ ได้แก่ นรก เปรต อสุรกาย เสร็จฉาน

๕. ปิสุณาวาท (พูดต่อเสียด) ที่จะให้ผลย่อมประกอบด้วยคุณสมบัติดังนี้ คือ

๕.๑ มีคนหมู่มากหรือน้อยที่ต้องการให้เขามีความแตกแยกซึ่งกันและกันเกิดขึ้น

๕.๒ มีความปรารถนาหรือเจตนาต้องการให้คนหมู่นั้นแตกแยกกัน

๕.๓ เพียรพยายามที่ให้เขาแตกแยกกัน (โดยหลักการทำได้ ๒ ประการ) คือ (๑)

วจีปโยค คือ กล่าวด้วยวาจาให้เขามีความแตกแยกกันและ (๒) กายปโยค คือ การแสดงกิริยานุ้ยไปให้เขาแตกแยกกันโดยไม่ออกเสียง อันเป็นที่เข้าใจของคนที่พบเห็น

^{๓๖} พระเทพคิลก (ระแบบจิตตภาโณ), **ธรรมปริทรรศน์**, หน้า ๒๗๕.

^{๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๗๕.

^{๓๘} พระเทพคิลก (ระแบบจิตตภาโณ), **ธรรมปริทรรศน์**, หน้า ๒๗๕.

๕.๔ คนในหมู่คนนั้นก็ปักใจเชื่อใน "วจิปโยค หรือ กายปโยค" ที่แสดงออกไป และเข้าใจในอาการที่แสดงออกนั้น

สิกขาบทที่ ๕ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฐานา เวรมณี^{๔๐} คือ

๕.๑ เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท อันเป็นเหตุ ให้ประพฤติชั่ว

๕.๒ เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ

ศีลข้อที่ ๕ นี้ให้ละเว้นจากการเสพสุรา เพราะเป็นสาเหตุให้ทำผิดศีลข้ออื่น และเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ผู้ปฏิบัติงานควรพิจารณาถึงโทษแห่งการดื่มน้ำเมา

สุราเมระยะ (การดื่มสุรา) ที่จะให้ผลย่อมประกอบด้วยองค์ ๓^{๔๑} คือ

๑. สิ่งนั้นคือสุรา

๒. จิตคิดจะดื่ม

๓. ดื่มลงคอต่อไป

โทษของ การดื่มสุรา หรือการเสพของมีนเมา คือ

๑. เป็นเหตุให้เสียทรัพย์

๒. เป็นเหตุก่อวิวาท

๓. เป็นเหตุให้เสียชื่อเสียง

๔. เป็นเหตุให้เกิดโรค

๕. เป็นเหตุให้ประพฤติมารยาทที่น่าอดสู

๖. ทอนกำลังปัญญา

ปฏิสนธิกาล ย่อมไปสู่ทุกคติภูมิ ๔ ได้แก่ นรก เปต อสุรกาย เดรัจฉาน

อานิสงส์ของการรักษาศีล

๑. ไม่ต้องประสบความเดือดร้อนในกายหน้า

๒. ย่อมประสบความสำเร็จในการทำมาหากิน

^{๔๐}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๕.

^{๔๑}พระเทพดิลก (ระแบบ จิตฺตาโณ), ธรรมปริทรรศน์, หน้า ๒๘๐.

๓. ชื่อเสียงเกียรติยศของผู้มีศัลยกรรมแพร่หลายไปในหมู่ของคนดี
๔. เป็นผู้มีอำนาจไม่ก่อเงิน เมื่อเข้าไปในหมู่ของผู้มีศีล
๕. เป็นผู้ไม่หลงทำกาลกิริยา คือ ก่อนตายก็มีสติ ตายไปอย่างสงบ
๖. ตายแล้วย่อมไปเกิดในสุคติภูมิ

ศีลทั้ง ๕ ข้อนี้ ในบาลีชั้นเดิมส่วนมากเรียกว่า สิกขาบท ๕ หมายถึง ข้อปฏิบัติในการฝึกตนบ้าง ธรรม ๕ บ้าง เมื่อปฏิบัติตามนี้ ก็ถือว่าเป็นผู้มีศีล คือเป็นเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล คำว่าเบญจศีล ที่มาในพระไตรปิฎก ปรากฏในคัมภีร์ชั้น อปทาน และพุทธวงศ์ ต่อมาภายหลัง มีชื่อเรียกเพิ่มขึ้นว่าเป็น นิจศีล คือศีลที่ควรหัดรักษารักษาเป็นประจำ ว่าเป็นมนุษยธรรม หมายถึง ธรรมของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์บ้าง

วิริติ คือ เจตนางดเว้น จากความชั่ว ๓ ประการ^{๔๒} คือ

๑. สัมปัตตวิริติ เว้นจากวัตถุที่พึงจะล่วงได้อันมาถึงเฉพาะหน้า ได้แก่ วิริติของคนทั่วไป

๒. สมาทานวิริติ เว้นด้วยการสมาทาน คือ ตนตั้งเจตนาไว้ก่อน โดยได้รับศีล คือสมาทานสิกขาบทไว้แล้ว ถึงดเว้นตามที่ได้สมาทานนั้น

๓. สมุจเจทวิริติ เว้นได้เด็ดขาด คือ การงดเว้นความชั่ว ของพระอริยะทั้งหลาย อันประกอบด้วยอริยมรรคซึ่งขจัดกิเลสที่เป็นเหตุแห่งความชั่วนั้นๆ เสร็จสิ้นแล้วไม่เกิดมีแม้แต่ความคิดที่จะประกอบกรรมชั่วนั้น

ข.เบญจธรรม เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานควรนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อควบคุมการกระทำทางกาย วาจา และใจ ให้เป็นปกติ หลักเบญจธรรมนี้ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เบญจกัลยาณธรรม^{๔๓} ซึ่งหมายถึงความประพฤติที่ดีงามทำให้ศัลบิสุทธิ มี ๕ ประการ คือ

๑. เมตตาการุณา คือ บุคคลใดที่มีเมตตาต่อไม่ฆ่า หรือเบียดเบียนสัตว์ ด้วยรู้ดีว่าทุกชีวิตย่อมมี ความรักตัวกลัวตายเช่นเดียวกับเรา ทำให้ไม่ผิดศีลในข้อที่ ๑

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๗๕.

^{๔๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๘/๓๔๑.

๒. สัมมาอาชีพ คือ ประกอบอาชีพที่สุจริต มีรายได้ รู้จักใช้จ่าย และที่สำคัญรู้จักคำว่า พอดี และมีhiriโอดตปปะ คือ ความละอาย และเกรงกลัวต่อผลของบาป จึงทำให้ไม่ผิดศีลข้อที่ ๒

๓. ความสำรวมอินทรีย์ คือ ระมัดระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ทำให้ ความใคร่ใน กามคุณ คือ การคิดในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ลดน้อยลง เมื่อความสำรวมเกิดขึ้น จึงทำให้ไม่ผิด ศีลข้อที่ ๓

๔. ความซื่อสัตย์ คือ การพูดความจริง เป็นสิ่งที่ทำให้ไม่เกิดการมุสาวาท ทำให้ไม่ผิดศีล ข้อที่ ๔

๕. สติ คือ การรู้สึกตัว ซึ่งเป็นหัวหน้าฝ่ายกุศล ทำให้ชีวิตไม่ประมาท เพราะรู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว ทำให้ไม่เผลอกลัวกับสิ่งที่จะทำให้ชีวิตตกต่ำ เช่น สุราเมื่อคนดื่มกินก็ทำให้มีเมามาและ ขาดสติ การมีสติจึงทำให้ไม่ผิดศีลข้อที่ ๕^{๔๔}

๒.๒.๕ อปริหานิยธรรม ๗

อปริหานิยธรรม หมายถึง ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญ ฝ่ายเดียว เรียกว่า อปริหานิยธรรม ๗ ประการ^{๔๕} คือ

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิศย์
๒. พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพียงช่วยกันทำ กิจที่สงฆ์จะต้องทำ
๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติขึ้น ไม่ถอนสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมทานอยู่ในสิกขาบทตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้
๔. ภิกษุเหล่าใด เป็นผู้ใหญ่ เป็นประธานสงฆ์ เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เชื่อฟังถ้อยคำของท่าน
๕. ไม่ลู่อำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น
๖. ยินดีในเสนาสนะป่า
๗. ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณร ซึ่งเป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาส ขอให้มา ที่มาแล้ว ขอให้อยู่เป็นสุข

^{๔๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๖.

^{๔๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๒-๘๓.

หลักธรรมทั้ง ๗ ประการนี้ อธิบายความหมายได้ ดังนี้

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิิตย์ หมายความว่า เป็นการพบปะปรึกษาหารือกันเกี่ยวกับกิจการงานต่างๆ ขององค์กร ของหมู่คณะ ซึ่งจะต้องรับผิดชอบร่วมกันเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันและร่วมกันหาแนวทางพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่างๆ ขององค์กร ร่วมกันโดยสม่ำเสมอ

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก หมายความว่า เป็นการทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้ทุกคนได้รับทราบข้อมูลข่าวสารเหมือนกัน การทำกิจกรรมต่างๆ จะได้เป็นไปในทิศทางเดียวกันไม่เกิดความขัดแย้งกันในภายหลัง จะได้ไม่เกิดความผิดพลาดในการทำงานซึ่งจะก่อให้เกิดผลเสียแก่องค์กรได้

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติขึ้น หมายความว่า สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้วเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เช่น ศีล ลีลา ขบถต่างๆ ทุกคนสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติขัดเกลาจิตใจของตนได้ทุกคน ไม่จำเป็นต้องบัญญัติเพิ่มอีก ไม่ถอนสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว หมายความว่า ลีลา ขบถทุกข้อที่ทรงบัญญัติไว้แล้วเป็นสิ่งที่สมควรแก่การรักษาไว้เป็นข้อปฏิบัติ ไม่พึงคัดออก ไม่พึงยกเลิก ให้ถือปฏิบัติมันอยู่ในข้อบัญญัติที่พระองค์ทรงวางไว้เป็นรัฐธรรมนูญ

๔. ภิกษุเหล่าใด เป็นผู้ใหญ่เป็นประธานในสงฆ์ ต้องเคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เชื่อฟังคำสอนของท่าน หมายความว่า ให้ความเคารพและรับฟังความคิดเห็นของท่าน ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์มาก ดังนั้น เราต้องให้เกียรติท่าน ให้การยกย่องท่าน รับฟังความคิดเห็นของท่าน ในฐานะที่ท่านเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งมีคุณวุฒิ วิทยุฒิ มากกว่าเรา

๕. ไม่ลุอำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น หมายความว่า ไม่ข่มเหงรังแกผู้อื่น อันเป็นไปในทางมิชอบด้วยศีลธรรมอันดี ต้องรู้จักข่มจิตตนเองให้มีความอดทน อดกลั้น ในการที่จะกระทำ ความชั่วทั้งปวง

๖. ยินดีในเสนาสนะป่า หมายความว่า มีความพอใจในที่อยู่อาศัยอันเงียบสงัด หรือ ที่เงียบสงัดเหมือนป่า เช่น วัดที่ไม่พลุกพล่านด้วยคน มีความสงบ ก็เกิดความยินดีพอใจที่จะอยู่อย่างนั้น เมื่ออยู่ในที่สงัด ใจก็สงบกายก็สงบ สมาธิก็เกิด

๑. ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกขุสามเณรซึ่งเป็นผู้มีศีลที่ยังไม่มาสู่อาวาสขอให้มา ที่มาแล้ว
ขอให้อยู่เป็นสุข หมายความว่า ให้ความอารักขาคุ้มครองอันชอบธรรมแก่บรรพชิต ซึ่งเป็นผู้มี
หน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนาให้มีความเป็นอยู่โดยผาสุก^{๔๖}

อุปนิยทานิธรรม ๗ ประการนี้ เป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงให้เกิดความ
สามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่ เป็นคณะ จะทำอะไรจะต้องมีการ
ปรึกษาหารือกัน เคารพในกติกาที่บัญญัติไว้ พอใจในความมีความเป็น ไม่คิดอิจฉาริษยา กัน มีการ
ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้เกิดความสุขในหมู่คณะ อย่างมั่นคงและยั่งยืนสืบไป

๒.๒.๑๐ สัปปริสัทธิธรรม ๗

สัปปริสัทธิธรรมคือ ธรรมของสัปบุรุษ หรือของคนคด นักปราชญ์ บัณฑิต ท่านจำแนกไว้ ๗
ประการ^{๔๗} คือ

๑. รัมมัญญุตตา	ผู้รู้จักเหตุ
๒. อัถถัญญุตตา	ผู้รู้จักผล
๓. อัถตัญญุตตา	ผู้รู้จักตน
๔. มัตตัญญุตตา	ผู้รู้จักประมาณ
๕. กาลัญญุตตา	ผู้รู้จักกาลเวลา
๖. ปริสัญญุตตา	ผู้รู้จักชุมชน
๗. ปุคคัลัญญุตตา	ผู้รู้จักบุคคล

หลักธรรมทั้ง ๗ ประการนี้ อธิบายความหมายได้ ดังนี้

๑. รัมมัญญุตตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ เช่นรู้ว่า สิ่งนี้ถ้ากระทำแล้วจะเป็นเหตุให้เกิด
ความสุข ถ้ากระทำอย่างนี้จะเป็นเหตุให้ได้รับความทุกข์ เช่น ถ้าหากขยันอดทนมีความพยายาม
หมั่นเพียรในการทำงานจะหาทรัพย์ได้ ถ้าหากประพฤติดิฉินทุหมายก็จะถูกลงโทษ คือ สามารถจะ

^{๔๖}พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนฺทโก ป.ธ.๕), อธิบายธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๕,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘๓-๑๘๘.

^{๔๗}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓.

แยกเหตุแยกผลได้ สิ่งนี้เป็นเหตุของอะไร สิ่งนี้เป็นผลของอะไร เมื่อทำเหตุอย่างนี้แล้ว ผลจะออกมาอย่างไร เป็นต้น

๒. อัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล เช่นรู้ว่า เรามีความสุขได้เนื่องจากเป็นผลแห่งเหตุอันนี้ เรามีความทุกข์เพราะเป็นผลแห่งเหตุอันนี้ เช่น เมื่อถึงเทศกาลปีใหม่ มีคนมา อวยพร แสดงความเคารพเป็นจำนวนมาก ก็เนื่องจากเราประพฤติดนเป็นคนดี มีศีลธรรม เราถูกตำรวจจับไปลงโทษก็เพราะเราไม่เคารพกฎหมาย ผลอันนี้เนื่องจากที่เราล่วงละเมิดกฎหมายและศีลธรรม เราจึงต้องพบกับความเดือดร้อน ก็เพราะผลของการกระทำของเราเองทั้งสิ้น ผลจึงออกมาเช่นนี้

๓. อัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตน ได้แก่วรรู้จักตนว่า เรามีชาติตระกูล เพศ ฐานะ ตำแหน่งหน้าที่การงาน ความรู้ความสามารถของเรา ว่าเราจะประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะเหมาะสมแก่ฐานะ เช่น เป็นพระภิกษุ สามเณร ก็รู้ว่าภิกษุสามเณรจะประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะเหมาะสมแก่สมณะสาธูป เป็นครูควรจะปฏิบัติตนเช่นไร ให้เหมาะสมกับความเป็นครูซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์ ซึ่งลูกศิษย์จะได้นำไปประพฤติปฏิบัติ ให้เป็นคนดีของสังคมต่อไป

๔. มัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ หมายถึง ความรู้จักพอดี ความรู้จักพอเหมาะ ความรู้จักพอควร เช่น รู้จักประมาณในการแสวงหาเครื่องเลี้ยงชีพแต่ในทางที่ชอบ รู้จักประมาณในการบริโภคแต่พอเหมาะ พอควร เป็นต้น สรุปว่า คำว่า ประมาณ คือพอดี จะทำอะไร จะเอาอะไร ที่ไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไป ซึ่งเป็นหลักสายกลางในพระพุทธศาสนา

๕. กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจการงานนั้นๆ เช่น ทำให้เป็นเวลา ทำให้ตรงเวลา ทำให้ทันเวลา เป็นต้น ดังที่มีคนชอบพูดกันว่า“เวลาเป็นเงินเป็นทอง” ซึ่งหมายถึง เวลานั้นมีค่าอยู่ในตัวของมันเอง ฉะนั้น คนเราทุกคนจะต้องใช้เวลาอันจำกัดนี้อย่างมีคุณค่าที่สุดและให้คุ้มค่าที่สุด เพราะเวลาที่ล่วงเลยไปแล้วไม่สามารถจะนำกลับมาใช้ได้อีก จะเสียเวลาไปโดยเปล่าประโยชน์ ในปัจจุบันขณะท่านจะต้องไตร่ตรองอย่างรอบคอบว่าขณะนี้เราควรจะทำอะไรก่อนอะไรทีหลัง และจะต้องให้แล้วเสร็จภายในเวลาที่กำหนดไว้ จึงจะเป็นผู้รู้จักกาล

๖. ปริสัญญตา ความเป็นผู้รู้จักชุมชน หมายถึง การรู้จักหมู่คณะ รู้จักกลุ่มคน รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้ว่าจะประพฤติปฏิบัติตนต่อชุมชนนั้นๆ อย่างไร เมื่อเข้าไปหาจะต้องแสดงกิริยา

อาการอย่างไร จะพูดอย่างไร ชุมชนนั้นๆ ควรจะสงเคราะห์อย่างไร เพื่อให้เหมาะให้ควรแก่กลุ่มชนเหล่านั้น

๗. ปุคคลปโรปรัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคลว่า เขาเป็นใคร มีความเป็นมาอย่างไร เป็นคนดีที่ควรคบหาสมาคมหรือไม่ มีอริยาศัยอย่างไร มีความสามารถในด้านใด เป็นคนมีศีลธรรมหรือไม่ และรู้ว่าจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านั้นอย่างไร ว่าควรจะคบหาหรือไม่ จะใช้ จะดำเนิน หรือยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร^{๔๔}

สัปปริสธรรม ๗ ข้อนี้ สรุปว่า เราจะต้องพิจารณามโนคติที่อยู่รอบข้างตัวเราว่า เขาเป็นใคร มาจากที่ไหน เป็นคนชั่วหรือคนดีอย่างไร จะคบหาสมาคมด้วยได้หรือไม่ มีอริยาศัยอย่างไร มีความรู้ความสามารถในด้านใด ควรจะมอบงานให้เขาทำหรือขอความร่วมมือในการปฏิบัติงานในด้านใดจึงจะเหมาะสมกับความรู้ความสามารถของเขา เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๒.๓ ความสัมพันธ์ระหว่างหิริโอตตปละและการจัดเก็บภาษี

หิริโอตตปละมีความสัมพันธ์กับการจัดเก็บภาษี เนื่องจากหิริโอตตปละเป็นหลักธรรมที่ทำหน้าที่ควบคุมความประพฤติของมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุขประชาชนผู้มีหน้าที่เสียภาษีจะเกิดความเต็มใจในการเสียภาษีได้ ก็จะต้องได้รับความเป็นธรรม ความเสมอภาค ในการเสียภาษีของประชาชนผู้ที่มีหน้าที่เสียภาษีทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ไม่มีใครได้เปรียบ เสียเปรียบมากนักน้อยกว่ากัน เมื่อมีความเป็นธรรม มีความเสมอภาค ในการเสียภาษีเท่าเทียมกันเกิดขึ้น ทุกคนก็จะสมัครใจในการเสียภาษี เพราะเห็นว่ามีความเป็นธรรม ความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ตัวเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่ในการจัดเก็บภาษี จะต้องมีหลักหิริโอตตปละ คอยควบคุม กาย วาจา ใจ ให้มีความประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบของศีลธรรม กฎหมาย และระเบียบปฏิบัติของบ้านเมือง ด้วยความถูกต้อง

หิริ คือ ความละอายต่อบาป หมายถึง ละอายใจตนเองในการกระทำความชั่ว ประพฤติทุจริตต่อหน้าที่การงาน เช่น ขกยอกภาษี รับสินบน แนะนำผู้เสียภาษีให้หลีกเลี่ยงภาษี เป็นต้น

หิริ เกิดขึ้นได้ด้วยการคิดถึงแต่เรื่องดีๆ ที่เราเคยทำมาก่อน เช่น การศึกษา ฐานะ ตำแหน่ง หน้าที่การงาน ชาติตระกูล เมื่อคิดว่าหากเราทำอะไรลงไปที่เป็นความชั่วทั้งปวง ความเสียหายย่อมเกิดขึ้นแก่ตนเองและวงศ์สกุลแน่ๆ จึงไม่ทำความชั่ว เป็นต้น

^{๔๔}พระเทพคิลก (ระแบบ จิตตาโณ), ธรรมปริทรรศน์, หน้า ๑๑๒-๑๑๔.

หิริ เป็นธรรมที่รักษาคุ้มครองโลก ทำให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพราะคนที่มีหิริ ย่อมเกลียดความชั่ว ไม่กระทำความชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เป็นทุกข์ เพราะ ละอายต่อบาปทั้งปวง จึงไม่ประกอบกรรมชั่ว

โอตตปปะ ความเกรงกลัวบาป คนที่มีโอตตปปะ ย่อมกลัวที่จะกระทำความชั่วทั้งปวง ทำให้ห่างเหินจากการประพฤติชั่วต่างๆ อันเป็นเหตุให้เกิดความสงบสุขของชุมชน ของหมู่คณะเมื่อ ไม่คิดอิจฉาริษยาเบียดเบียนกัน ที่นั่นย่อมเกิดความสุข ความสงบร่มเย็น

๒.๔ สรุป

หลักหิริ โอตตปปะและหลักธรรมที่เกี่ยวข้องมีความสำคัญกับการจัดเก็บภาษีมาก เพราะในการจัดเก็บภาษีจะต้องใช้คนเป็นผู้จัดเก็บ คนที่มีหน้าที่จัดเก็บภาษีก็เป็นปุณฺณคนธรรมดา บุคคลที่ทำหน้าที่จัดเก็บภาษี จะต้องมิผูกมื้กันกิเลสตัณหา คือ ความอยากได้ อยากมี ซึ่งทุกคนยังเป็นผู้มีกิเลส ตัณหาอยู่ การทำหน้าที่เก็บภาษีมีสิ่งที่ยั่วยูกิเลสมาก เช่น เงินภาษีที่จัดเก็บได้ ทรัพย์สินที่ทางราชการยึด หรือ อาศัยไว้ สินบนที่ผู้เสียภาษีสัญญาว่าจะให้ เป็นต้น เจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่จัดเก็บ ภาษีจะต้องมีเครื่องมือสำหรับป้องกันคุ้มครองจิตใจของตนเอง เพื่อไม่ให้คิดไปในทางฝ่ายต่ำ (การ ทำความชั่ว) แล้วสั่งให้กายกระทำในสิ่งที่ไม่ดีไม่งามซึ่งเป็นการทำลายความดีของตนที่ได้สั่งสมมา ยาวนาน สิ่งนั้น ได้แก่ หลักหิริ โอตตปปะ คือ ธรรมฝ่ายขาว ๒ ประการ หิริ ความละอายต่อบาป โอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อบาป เจ้าหน้าที่จัดเก็บภาษีทุกคน จะต้องมิตสฺติระลึกรู้อยู่เสมอว่าเราเป็น ใคร มีหน้าที่ทำอะไร ควรจะประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร จึงจะมีความเหมาะสมและถูกต้องตาม จรรยาบรรณของนักจัดเก็บภาษี และจะต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความถูกต้อง เป็นธรรม โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ นักจัดเก็บภาษีที่ดีจะต้องมีหลักธรรมยึดเหนี่ยวจิตใจของตนเอง เพื่อป้องกันมิ ให้เอนเอียงไปในทางที่ผิดต่อศีลธรรมและกฎกติกาอันดีของบ้านเมือง ถ้าหากทุกคนมีหลัก หิริ โอตตปปะ คอยควบคุม กาย วาจา ใจ บ้านเมืองไม่จำเป็นต้องออกกฎหมายมาควบคุมก็ได้